

УДК: 159.923.33:355.48

Сергій Миронець, доктор психологічних наук, доцент
Олександр Тімченко, доктор психологічних наук, професор

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СТРЕС-ФАКТОРІВ ПРОФЕСІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА НА РЯТУВАЛЬНИКІВ МІЖНАРОДНОГО КЛАСУ

У статті здійснено порівняльний аналіз наукових поглядів на проблему професійного стресу, обґрунтовано доцільність дослідження професійного стресу у фахівців міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій через відмінності та специфічні особливості його впливу на психіку рятувальників. Експериментально визначені стрес-фактори міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій. Доведено, що в усьому різноманітті екстремальних ситуацій міжнародних гуманітарних місій на психіку і поведінку рятувальників впливатимуть певні стрес-фактори (ситуаційно-середовищні, соціальні, етнокультуральні, соціально-психологічні, психологічні).

Проведений факторний аналіз надав можливість виокремити сорок провідних стрес-факторів міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій, набір яких притаманний діяльності членів пошуково-рятувальної команди важкого класу, що залучається OSOCC ООН до участі у міжнародних гуманітарних місіях та пошуково-рятувальних операціях.

Виокремлені стрес-фактори являють собою консорціум ситуаційно-середовищних, соціальних, етнокультурних, супутніх та власне психологічних стрес-факторів міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій. В результаті дослідження зроблено припущення, що підвищенню стійкості рятувальників до негативного впливу професійного стресу, наряду з його професійно-психологічною та спеціальною підготовленістю, сприятиме набір відповідних компетенцій, а саме: рятувальник міжнародного класу повинен відповідати вимогам рятувальної спеціальності та володіти загальними компетентностями, що висуваються ІНСАРАГ до рятувальників міжнародного класу.

Ключові слова: стрес, професійний стрес, стрес-фактори, рятувальники міжнародних гуманітарних місій.

Актуальність проблеми дослідження. На сучасному етапі розвитку психологічної науки значно посилюється інтерес до аналізу станів стресової етіології з врахуванням їхніх індивідуально-психологічних факторів, які є визначальними при формуванні успішності діяльності фахівців у складних ситуаціях та ситуаціях, що пов'язані, у першу чергу, з особливостями виконання професійної діяльності в особливих та екстремальних умовах (М. Корольчук, В. Крайнюк, С. Миронець, Н. Оніщенко, О. Тімченко,

В. Лефтеров, В. Осьодло, Л. Перелигіна, І. Приходько, Н. Потапчук, Є. Потапчук, О. Сафін, О. Кокун, Ю. Ширококов, М. Томчук, В. Христенко та ін.) [6; 7; 9].

У традиційних підходах дослідження професійного стресу, що розроблялися впродовж другої половини ХХ століття на межі класичної диференційної психології й комплексу наук про «людський чинник», основну увагу було спрямовано на виявлення генетичних передумов та/або типологічних особливостей людини, яка

підвищувала ризик помилкових дій й деструкцій під впливом негативних стрес-чинників професійного середовища (В. Осьодло, М. Корольчук, Ю. Трофімов, О. Тімченко, А. Feder, A. Zautra, S. Luthar та ін.) [9]. На відміну від цього, в сучасних працях на перший план висувається проблема аналізу механізмів регуляції діяльності, що забезпечують високу працездатність і збереження здоров'я людини в особливих або екстремальних умовах (С. Максименко, С. Миронець, Н. Оніщенко, О. Тімченко, В. Моросанова та ін.) [6; 7; 9].

В. Крайнюк, досліджуючи проблему стресостійкості, зазначає: «...широковідомі уявлення про стрес Г.Сельє, в даний час – скоріше надбання історії, ніж сучасні наукові дані. Знання про структуру стресу, насамперед, психологічні наслідки його впливу, значною мірою змінилися й ускладнилися. Це стосується як визначення самого стресу, так і його похідних, наприклад способів подолання стресу (копінгу), а також методів їхньої психодіагностики (оцінки) і психологічного впливу на безпосередні й віддалені наслідки стресогенних розладів в посттравматичний період» [89, с. 7].

Водночас, не дивлячись на активізацію наукового пошуку у зазначеній галузі, в даний час гостро постає різноплановість конкретних дослідницьких парадигм, що потребує нових наукових пошуків, зокрема у сфері діяльності міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій діяльність яких залишається малодослідженою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поняття індивідуальної стійкості до професійного стресу, або її фактично повного аналогу – стрес-резистентності, здебільшого вживають в узагальнено-описовому сенсі для позначення здатності людини ефективно мобілізувати внутрішні ресурси особистості для подолання стресогенних ситуацій. Для операціоналізації різноманітних аспектів її прояву використовують найрізноманітніші терміни: емоційна стійкість, психічна надійність, завадостійкість, стрес-толерантність, фрустраційна толерантність та ін. У сучасній англійській літературі все більше набуває популярності термін «hardiness» (Maddi et al., 2006) та «resilience» (Zautra et al., 2010). [1, с. 264].

Перше із зазначених понять (hardiness) у перекладі розглядається як *життєстійкість* і здебільшого пов'язане із свідомо регульованим комплексом особистісних (типологічних) ресурсів, що дозволяють людині протистояти складним життєвим обставинам та екстремальним умовам життєдіяльності. Один з перших дослідників зазначеного феномену, - С. Мадді, - визначає його як комплекс індивідуальних установок та вмінь, які забезпечують мужність й оптимальність поведінкових стратегій, що актуалізуються людиною в критичних ситуаціях [1, с. 264].

Друге поняття (resilience) має інший смисловий відтінок і визначається як *життєздатність* або *гнучка стійкість організму*. На даний час дане поняття більше домінує у

західних джерелах дослідження адаптаційних перебудов у функціонуванні організму й особистості, як єдиного цілого у відповідь на стресовий вплив [3]. Таке трактування терміну значно ширше першого значення цього поняття, що використовувалося переважно в психології розвитку при вивченні динамічних процесів адаптації дитини (підлітка) до несприятливих життєвих обставин (Luthar, 2006) [4].

В останні десятиліття науковий підхід до розв'язання проблем професійного стресу став застосовуватися для аналізу поведінки дорослої людини з опорою на уявлення про існування певної вродженої або сформованої в ранньому онтогенезі здатності, яка забезпечує успішну поведінкову адаптацію при зіткненні з різними стресовими ситуаціями за рахунок підтримки позитивного самопочуття й фізіологічного гомеостазу (Feder et al, 2010) [3].

Важливо зазначити, що в структурі життєздатності зарубіжні автори виділяють два компоненти: а) власне стійкість, яка визначає здатність продовжувати діяльність в складних ситуаціях; та б) відновлення, або здатність повернутися до попереднього функціонального стану (Zautra et al., 2010) [5, с. 6].

Названі конструкти, що найбільш активно розробляються в сучасних дослідженнях стресу, не суперечать, а скоріше слугують добрим доповненням один одного, підкреслюючи наявність як неусвідомлюваних, формуючих на різних етапах накопичення досвіду

(«resilience»), так і свідомо контрольованого («hardiness») способів подолання критичних ситуацій. Крім того вони збагачують зміст поняття категорії стресу, яке здебільшого у науковій літературі прийнято застосовувати при вивченні індивідуальної стійкості до стресу – таких понять, як «ефективне функціонування», «надійність», «збереження здоров'я», «благополуччя особистості», відкриваючи можливість для співвіднесення процесуальних механізмів й критеріїв (оцінок) успішності адаптації людини до стресогенних умов діяльності. Усе зазначене, на наше переконання, створює основу для більш детальної переробки уявлень про зміст поняття професійного стресу [1, с. 264-265].

Спираючись на методологію системного підходу, у дослідженні було визначено загальні *принципи* стратегії дослідження суб'єктно-суб'єктних і суб'єктно-об'єктних взаємозв'язків, що обумовлюють взаємовідповідність рятувальника міжнародного класу і МГМ: поетапність; цілеспрямованість; селективність; структурованість; багаторівневність; ієрархічність [11, с. 14].

Поетапність пізнання діяльності МГМ створює певну процесуальну послідовність збору й аналізу досліджуваного матеріалу.

Цілеспрямованість пізнання – цей принцип відповідає диференційованому підходу до вивчення професійної діяльності рятувальника міжнародного класу. Його сутність полягала в тому, що програма дослідження будувалася

залежно від специфіки діяльності МГМ та умов її вивчення.

Селективність (вибірковість) об'єкта пізнання обумовила спрямованість саме на ту «зону» діяльності, в якій найбільш яскраво виражалася і концентрувалася основна специфіка суб'єктно-об'єктних взаємозв'язків професійної діяльності рятувальника міжнародного класу. Інакше кажучи, завдання, які вирішують фахівці в процесі проведення МГМ, є об'єктивно складними (за різноманітними параметрами) і потребують усвідомленого ставлення під час їх виконання.

Структурованість передбачала реалізацію поетапного дослідження МГМ на трьох рівнях аналізу: нормативно-параметричному, морфологічному і функціональному.

Багаторівневе пізнання МГМ обумовлено тим, що професійна діяльність рятувальника міжнародного класу є не просто системним, а й полімодальним об'єктом, так як її підсистеми («суб'єкт діяльності» й «об'єкт діяльності») мають різну «природу» будови і функціонування. Тому постала необхідність дослідити не тільки «горизонтальні», суб'єктно-об'єктні взаємозв'язки, але й «вертикальні» – суб'єктно-суб'єктні. Саме вони, на наш погляд, опосередкували на завершальному етапі суб'єктно-об'єктну взаємодію.

Ієрархічність пізнання передбачала наявність динаміки перетворення суб'єктно-об'єктних взаємозв'язків у процесі професійно-психологічної підготовки рятувальника міжнародного класу, як суб'єкта діяльності МГМ.

Згідно з виділеними принципами мету та стратегію нашого дослідження було розроблено відповідно до підходу, що забезпечував пізнання й опис як суб'єктно-суб'єктних, так і суб'єктно-об'єктних характеристик цієї діяльності у їх взаємозв'язку [11, с. 15].

Методи та методика дослідження. У дослідженні на різних етапах реалізації мети і завдань наукового пошуку, взяли участь 336 респондентів. Серед загальної кількості досліджуваних: 64 рятувальники, які пройшли зовнішню міжнародну атестацію у 2014 р., з них 36 рятувальників пройшли повторну атестацію у 2019 р. за системою INSARAG у складі пошуково-рятувальної команди (ПРК) важкого класу.

45 медиків-рятувальників – учасники міжнародних гуманітарних місій із розгортанням мобільного рятувального госпіталю ДСНС України. Із загальної кількості медиків-рятувальників, які взяли участь у дослідженні, 35 – працівники Центру екстреної медичної допомоги та медицини катастроф МОЗ України і кафедри медицини катастроф та військово-медичної підготовки Національної медичної академії післядипломної освіти імені Л. Шупика та 10 осіб – працівники структурних підрозділів Департаменту медичного захисту ДСНС України; 37 рятувальників, які впродовж місяця працювали у зоні НС після великомасштабного землетрусу в Туреччині.

Крім рятувальників, які пройшли міжнародну атестацію INSARAG та підтвердили статус рятувальника

міжнародного класу у складі ПРК важкого класу, під час реалізації окремих етапів дослідження взяли участь 128 рятувальників МРЦ ШР ДСНС України: (рятувальники 1-го класу (n=16); рятувальники 2-го класу (n=37); рятувальники 3-го класу (n=75). Серед загальної кількості досліджуваних 12,6 % – жінки (40 осіб).

Обрання методів дослідження проводилося з урахуванням основних завдань дослідження.

Результати. Розглядаючи діяльність пошуково-рятувальних команд у складі міжнародних гуманітарних місій, можемо констатувати, що діяльність рятувальників пов'язана з великими фізичними і психічними навантаженнями, впливом несприятливих факторів зовнішнього середовища. Це здебільшого важка праця, що потребує значних енергетичних затрат [9, с. 529].

Встановлено, що рятувальник, як людина, яка надає допомогу, знаходиться у найбільш складній ситуації: йому необхідно виконати певні дії, спрямовані на підтримку життя постраждалого, і водночас він сам відчуватиме екстремальний вплив негативних факторів надзвичайної ситуації (НС). При цьому певні особливості протікання НС можуть завадити адекватному наданню допомоги й ускладнити його психологічний статус. Перепонами на шляху адекватної допомоги рятувальником постраждалим людям можуть стати: дефіцит часу, відчуття відповідальності, страх допущення помилки, вплив особистості

постраждалого на рятувальника та ін. [9, с. 530].

Аналіз керівних документів та нормативних актів (державних стандартів, статутів, інструкцій, настанов тощо), що регламентують професійну діяльність рятувальників міжнародного класу, а також бесіди з експертами, дозволили визначити 83 стрес-фактори, які з високою вірогідністю можуть призводити до негативних психічних станів, а у подальшому – і до професійного стресу та професійного вигорання рятувальників ПРЗ ДСНС України.

У подальшому отриманий перелік стрес-факторів було проранжовано експертами за ступенем їх негативного впливу на психіку та функціональний стан рятувальників за 10-бальною шкалою (де 10 – найбільш значущі стрес-фактори, а 1 – найменш впливові). Результати були отримані за допомогою експертних оцінок методом їхнього ранжування [9, с. 538]

Обговорення результатів.

Факторний аналіз дозволив одержати чотирифакторну структуру, яка описує 58% сумарної дисперсії ознак, – більше половини, що вважається прийнятним результатом. Ці відсотки розподілилися таким чином: на перший фактор (компонент) припало 24,06%; на другий – 18,04%; на третій – 8,5%; на четвертий – 7,4% дисперсії.

Критерієм рівня значущості було обрано факторне навантаження більше 0,5, що надало змогу уникнути включення до кожного з факторів показників (ознак) з низьким факторним навантаженням, тобто тих, що найменше належать до нього.

В отриманій структурі *перший фактор* виявився найвагомимим, оскільки має найбільшу інформативність (24,06%). Його позитивний полюс визначається позитивними полюсами змінних: «загроза здоров'ю та життю» (0,882), «отримання травми, яка призведе до втрати працездатності, каліцтва» (0,728), «загибель та поранення товаришів через особисту помилку рятувальника» (0,663), «робота з тілами загиблих» (0,694), «дефіцит часу» (0,766), «втрата авторитету (довіри) серед колег» (0,670), «втрата людини, коли не вистачило часу для врятування її життя через когнітивний дисонанс, особисту нерішучість» (0,547), «крайня інтелектуальна складність виконання пошуково-рятувальних робіт» (0,676), «дефіцит або суперечливість особистісно значущої інформації про НС» (0,637), «раптові потрапляння в пастку, через різку зміну обстановки в зоні НС (пожежна блокада, додаткові руйнування споруд унаслідок повторних поштовхів землетрусу та ін.)» (0,790), «тривала робота у вимушеній позі із застосуванням засобів малої механізації з максимальним фізичним навантаженням» (0,547), «невиправдане, незаслужене покарання» (0,567), «вигляд тіл загиблих дітей» (0,540), «виконання пошуково-рятувальних робіт в умовах збройного протистояння» (0,610), «тривале фізичне та психологічне навантаження» (0,723), «тривала відсутність повноцінного відпочинку» (0,527), «невідповідність між можливостями особистості та

вимогами, які висуває ситуація» (0,528), «виконання завдань за призначенням при високій температурі та підвищеному вмісту вологості, в засобах індивідуального захисту» (0,515). та ін. До цього фактору належать *ситуаційно-середовищні стрес-фактори МГМ та ПРО*.

Зміст *другого фактору* (інформативність 18,04%) визначається позитивним зв'язком зі змінними: «наявність етнокультурних обмежень при виконанні пошуково-рятувальних робіт» (0,501), «незнання гендерних відмінностей у спілкуванні під час МГМ у країні з ортодоксальними культурними звичаями» (0,859), «відсутність досвіду діяти в умовах незнайомого етнокультурного та крос-культурного середовища» (0,521), «відсутність належних побутових умов існування» (0,603), «постійний вплив стрес-факторів НС упродовж довгого періоду часу» (0,504), «відсутність повноцінного відпочинку» (0,527), «наявні комунікативні бар'єри у спілкуванні з людьми, які потребують допомоги (незнання мови, особливостей комунікації, традицій та ін.)» (0,581), «проведення пошуково-рятувальних робіт в умовах паніки» (0,531), «проведення пошуково-рятувальних робіт в умовах терористичного акту» (0,518), «складні географічні та екологічні умови МГМ та ПРО» (0,615), «етнічні та соціальні конфлікти під час проведення пошуково-рятувальної операції» (0,518), «особливості конфесійних та культурних традицій регіону» (0,548), «високий ризик заразитися

інфекційними хворобами та вірусним інфекціями» (0,517).

Зміст цього фактору відображає рівень організації та проведення пошуково-рятувальної операції.

Стрес-фактори, що належать до цього фактору, можна визначити як **соціальні та етнокультуральні стрес-фактори МГМ та ПРО**

Інформативність **третього фактору** становить 8,5%, а зміст визначають кореляції з такими показниками: «порушення режиму сну» (0,515), «зловживання алкоголем» (0,518), «втрата мотивації на участь у пошуково-рятувальній операції» (0,505), «порушення дисципліни» (0,511), «віддаленість від сім'ї» (0,509), «сексуальна депривація» (0,505), «відсутність підтримки з боку родичів» (0,509), «молодий вік рятувальника» (0,509), «внутрішній конфлікт між бажанням самозбереження та необхідністю виконати поставлене завдання» (0,511). До цього фактору увійшли стрес-фактори, що, з одного боку, характеризують життєдіяльність рятувальників до участі у міжнародній гуманітарній місії, а з іншого, – деякі наслідки, які з'явилися у зв'язку з їх участю у пошуково-рятувальній операції у складі МГМ. На наш погляд, стрес-фактори, що належать до цього фактору, можна охарактеризувати як **супутні соціально-психологічні стрес-фактори МГМ та ПРО**.

Четвертий фактор дещо слабший за попередній (інформативність 7,4%). Він характеризується позитивними полюсами таких змінних, як «недостатнє харчування» (0,530), «психологічна неготовність до

участі у виконанні пошуково-рятувальних робіт з високою інтенсивністю» (0,530), «наявність певних акцентуацій характеру» (0,518), «недостатній рівень адаптаційних можливостей» (0,595), «неможливість та невміння самостійного зняття високої нервово-психічної напруги» (0,596), «дефіцит копінг-навичок» (0,528), «віддаленість від сім'ї та рідних» (0,530), «низький рівень комунікабельності» (0,615) [9, с. 551-558].

Стрес-фактори, які належать до цього фактору, лежать у площині особистісної сфери рятувальника (власне психологічні стрес-фактори).

Висновки. Проведений факторний аналіз надав можливість виділити 40 провідних стрес-факторів МГМ та ПРО, набір яких притаманний діяльності рятувальників – членів пошуково-рятувальної команди важкого класу, що залучається OSOCC ООН до участі у міжнародних гуманітарних місіях та пошуково-рятувальних операціях. Крім того, було встановлено, що виділені стрес-фактори являють собою консорціум ситуаційно-середовищних, соціальних, етнокультуральних, супутніх та власне психологічних стрес-факторів МГМ та ПРО.

Підвищенню стійкості рятувальників до негативного впливу професійного стресу, наряду з його професійно-психологічною та спеціальною підготовленістю, сприятиме набір відповідних компетенцій, а саме: рятувальник міжнародного класу повинен відповідати вимогам рятувальної

спеціальності та володіти загальними компетентностями, що висуваються ІНСАРАГ до рятувальників міжнародного класу. Він має бути фізично та психологічно підготовленим; уміти надавати першу медичну допомогу; володіти навичками використання штатних засобів зв'язку; знати англійську мову, включаючи рятувальну термінологію; бути обізнаним з правилами індивідуальної та групової безпеки; знати етичні норми при проведенні пошуково-рятувальних робіт в іншій країні, її крос-культуральні особливості тощо. Крім того, рятувальник міжнародного класу повинен мати сертифікат про успішне проходження базового курсу підготовки за системою ІНСАРАГ (у тому числі проведення пошуково-рятувальних операцій) та довідку про відповідні щеплення (медичні сертифікати) тощо [6, 9, 10, 11].

Література

1. Современная экспериментальная психология: В 2 – т. / Под. ред. В.А. Барабанщикова. М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2011. Т. 2. 493 с.
2. Maddi S.R., Harvey R.H., Khoshaba D.M., Lu J.L., Persico M., Brow M. The personality construct of hardiness, III: Relationships with repression, innovativeness, authoritarianism, and performance . *Journal of Personality*. 2006. V. 74. P. 575-597.
3. Feder A., Nestler E.J., Westphal M., Charney D.S. Psychobiological mechanisms of resilience to stress. *Handbook of adult resilience* / Eds J.W. Reich, A.J., A.J. Zautra, J.S. Hall. N.Y.: Guilford. 2010. P. 35 – 55.
4. Luthar S.S. Resilience in development: A synthesis of research across five decades. *Developmental Psychopathology: Risk, disorder, and adaptation* / Eds D. Cicchetti, D.J. Cohen. N.Y.: Wiley, 2006. P. 740-795.
5. Zautra A.J., Hall J.S., Myrray K.E. Resilience: A new definition of health for people and communities. *Handbook of adult resilience* / Eds J.W. Reich, A.J.Zautra, J.S.Hall. N.Y.: Guilford, 2010. P. 3–34.
6. Boltivets, S; Korolchuk, M; Korolchuk, V; Myronets, S; Pozdnychev, Y Comparative characteristics of stress-resistant and non-stress-resistant individual profiles. *Propositos y representaciones*. Т.9 Спеціальний випуск: SI Номер статті: e1102. DOI: 10.20511/pyr2021.v9nSPE2.1102 (Опубліковано: MAR 2021).
7. Influence of Characteristics of Selfactualization and Coping Behavior on Resistance of Teachers to Professional Stressors and Emotional Burnout / Elena Voitenko, Hryhorii Kaposloz, Sergii Myronets, Oksana Zazumko: International Conference on Education, Psychology, and Behavioral Science. 7 th EPBS – London, November 14-16, 2020. P. 93 (https://ijol.cikd.ca/pdf_60537_96f09602efef6c3ad8c2b6b345c725fa.html).
8. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості: Монографія. К. : Ніка-Центр. 2007. С. 7
9. Миронець С.М. Психологія діяльності міжнародних гуманітарних місій: теоретичні та прикладні

- аспекти: монографія. Київ : «Видавництво «Консультант», 2008. 232 с.
- Київ. нац.торг.-екон.ун-т, 2020. 712 с.
10. Миронець С.М., Тімченко О.В. Негативні психічні стани рятувальників в умовах надзвичайної ситуації: Монографія. К. : ТОВ
11. Миронець С.М. Психологія діяльності міжнародних гуманітарних місій : Автореф. дис...д-ра псих.наук: 19.00.09. Харків, 2020. 40 с.

Sergii Myronets Doctor of Psychological Sciences, Associate Professor

Oleksandr Timchenko Doctor of Psychological Sciences, Professor

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE INFLUENCE OF STRESS FACTORS OF THE PROFESSIONAL ENVIRONMENT ON RESCUERS OF THE INTERNATIONAL CLASS

The article provides a comparative analysis of scientific views on the problem of occupational stress, substantiates the feasibility of studying occupational stress in specialists of international humanitarian missions and search and rescue operations due to differences and specific features of its impact on the psyche of rescuers. Stress factors of international humanitarian missions and search and rescue operations have been experimentally determined. It is proved that in all the variety of extreme situations of international humanitarian missions, the psyche and behavior of rescuers will be influenced by certain stress factors (situational-environmental, social, ethnocultural, socio-psychological, psychological).

The factor analysis provided an opportunity to identify forty leading stressors of international humanitarian missions and search and rescue operations, the set of which is inherent in the activities of members of the search and rescue team of heavy class involved in OSOCC OOH to participate in international humanitarian missions and rescue operations.

The selected stressors are a consortium of situational-environmental, social, ethnocultural, related and actually psychological stressors of international humanitarian missions and search and rescue operations. The study suggested that increasing the resilience of rescuers to the negative effects of occupational stress, along with his professional, psychological and special training, will contribute to a set of relevant competencies, namely: an international class rescuer must meet the requirements of rescue specialty and have general competencies to rescuers of the international class.

Keywords: stress, occupational stress, stressors, rescuers of international humanitarian missions.

References

1. Modern experimental psychology: In 2 - t. / Under. ed. V.A. Drumbshchikova. – М.: Publishing house "Institute of Psychology RAS", 2011. - Т. 2. - 493 p.
2. Maddi S.R., Harvey R.H., Khoshaba D.M., Lu J.L., Persico M., Brow M. The personality construct of hardiness, III: Relationships with repression, innovativeness, authoritarianism, and performance. *Journal of Personality*. 2006. V. 74. P. 575-597.
3. Feder A., Nestler E.J., Westphal M., Charney D.S. Psychobiological mechanisms of resilience to stress. *Handbook of adult resilience* / Eds J.W. Reich, A.J., A.J. Zautra, J.S. Hall. N.Y.: Guilford. 2010. P. 35 – 55.
4. Luthar S.S. Resilience in development: A synthesis of research across five decades. *Developmental*

Psychopathology: Risk, disorder, and adaptation / Eds D. Cicchetti, D.J. Cohen. N.Y.: Wiley, 2006. P. 740-795.

5. Zautra A.J., Hall J.S., Myrray K.E. Resilience: A new definition of health for people and communities. *Handbook of adult resilience* / Eds J.W. Reich, A.J.Zautra, J.S.Hall. N.Y.: Guilford, 2010. P. 3–34.

6. Boltivets, S; Korolchuk, M; Korolchuk, V; Myronets, S; Pozdnychev, Y Comparative characteristics of stress-resistant and non-stress-resistant individual profiles. *Propositos y representacijas*. T.9 Спеціальний випуск: SI Номер статті: e1102. DOI: 10.20511/pyr2021.v9nSPE2.1102 (Опубліковано: MAR 2021).

7. Influence of Characteristics of Selfactualization and Coping Behavior on Resistance of Teachers to Professional Stressors and Emotional Burnout / Elena Voitenko, Hryhorii Kaposloz, Sergii

Myronets, Oksana Zazumko / International Conference on Education, Psychology, and Behavioral Science. 7 th EPBS – London, November 14-16, 2020. P. 93 (https://ijol.cikd.ca/pdf_60537_96f09602efef6c3ad8c2b6b345c725fa.html).

8. Krainyuk V. Psychology of stress resistance: Monograph. - K.: Ніка-Центр. 2007. P. 7

9. Myronets Sergii. Psychology of activity of international humanitarian missions: theoretical and applied aspects: monograph. – Kyiv: Kyiv. nats.torg.-ekon.un-t, 2020. – 712 p.

10. Myronets, S., Timchenko, O. Negative mental states of rescuers in an emergency: Monograph. - Kyiv: Consultant Publishing House LLC, 2008. – 232 p.

11. Myronets, S. Psychology of activity of the international humanitarian missions: the dissertation of the doctor of psychic sciences: 19.00.09. Kharkiv, 2020. 40 p.

Надійшла до редколегії: 15.06.2021

Прийнята до друку: 24.06.2021